

רוני גבעתי – לזכרה

יונה ספר

רוני גבעתי ז"ל
1940-2014

הכרתי את רוני לפני שנים רבות כשפנו אלי לעבוד יחד אתה כעורכת בהוצאת הקיבוץ המאוחד. לאחר תקופת חפיפה, שם למדתי להכיר את סגולותיה הייחודיות כאדם וכעורכת – חזרה רוני לביתה בעין גדי ואני החלפתי אותה בהוצאה. לימים זכיתי גם לערוך חלק מספריה ולעמוד על סגנון הכתיבה המיוחד והמקורי שלה, בו כל מילה קשורה למילה הבאה אחריה, והמשפטים הקצרים מתייצבים זה אחר זה ותומכים זה בזה. אם תוציא מילה ממקומה יתהפך הסדר, ייקטע הקצב ותופר המנגינה הסמויה, ובכל אחד מספריה יימצאו המרכיבים העיקריים המאפיינים את כתיבתה – האהבה והרגישות לאדם הסובל והמתלבט ונופי הארץ הממלאים וגודשים בעדינות את יצירתה ביופי רב.

רוני – קול רך ומהוסה. מילים שקטות. שקולות. בודדות. כמו חרוזים המושחלים על חוט. חרוז אחר חרוז. מילה אחר מילה. כל אחת נבחרת. כל מילה עגולה, שלמה. מכילה עולם מלא. כך דיברה וכך כתבה. במשפטים קצרים, לעיתים קטועים, המנסים להכיל במדויק את הרגע על כל היופי שבו. כך ביקשה רוני בכתיבתה להכניס את הקורא לעולמה ולאפשר לו לראות את הדברים דרך עיניה.

רוני שנולדה וגדלה בגליל העליון, רווי פלגי המים והצמחייה הירוקה, עברה עם נישואיה לקיבוץ עין גדי והחליפה את הנופים הירוקים בנופי המדבר הצהובים. גם לאלה וגם לאלה מקום נרחב ביצירתה. תיאורי הטבע שלה, בין אם היא כותבת על פרפרי דנאית תפוח סדום, המצויים בארץ באזור עין גדי בלבד, או על סבכי הפטל והערבות המשתפלות של גאון הירדן, על המצוקים החשופים המקיפים את נאת המדבר עין גדי, או על שאון המים המפכים בנחלי הגליל – תמיד רווי יופי והתבוננות אוהבת. למקרא תיאוריה קמים הנופים לתחייה מלאי חיים, צלילים וצבעים.

קרבתה ואהבתה של רוני לנופי ילדותה הגליליים ולנופי המדבר שהיה לה לבית עם נישואיה, מלווים את כתיבתה כחוט השני. כמעט ולא תמצא בספריה את העיר הגדולה, את הכרך על שאונו והמולתו. את החיים העירוניים העכשוויים על הדוחק, הרעש והצפיפות שבהם. ממקום מגוריה הבודד והייחודי טווה רוני את עלילות סיפוריה ומספרת על גיבורי ספריה, החיים בכפיפה משמעותית עם הטבע הסובב אותם. אבל תיאורי הטבע בספריה אינם עומדים לכשעצמם, בעזרתם יוצרת רוני את אוירת הסיפור והם מקרינים על הדמויות ומשמשים הד להלכי הנפש הפנימיים שלהן, מעמיקים את עיסוקם ונותנים ביטוי לדמותם ולחלומותיהם. כך בספרה **נערת הפרפרים והליצן** – כותבת אילאיל גיבורת הסיפור עבודה על פרפר דנאית תפוח סדום, פרפר אנדמי לסביבות עין גדי הניזון מעלי פתילת המדבר הגדולה, הלא הוא תפוח סדום. אמה של אילאיל היא חוקרת פרפרים ונדידתם המופלאה של פרפרי המונרך "הדנאית המלכותית", עליה אנחנו קוראים בספר, מלמדים אותנו על חוסן החיים המופלא שבהם, על יכולת המעוף האין סופי ואלה מהדהדים במאבקה של אם הגיבורה,

החולה בסרטן הדם, וגם בהתמודדות של אילאיל במפגש הקשה שלה עם החולים במחלקת חולי הסרטן.

בספרה **כמו רוח מדבר** המתרחש כולו בקיבוץ עין גדי (אם כי שמו אינו מוזכר ואנו מנחשים זאת רק על פי תיאורי הסביבה, כמו שפך נחל ערוגות, ים המלח ונקודות אחיזה גיאוגרפיות נוספות המתוארות בסיפור), יוצרת רוני את המתח והפער בין ריצתה המהירה, הזורמת והחופשית של רחף, כלבת רוח שהובאה במיוחד ממשפחה בדווית מסיני, כדי לעזור לאב הלום הקרב ומוכה הלם המלחמה להתאושש מהדיכאון הכבד בו הוא נתון. ריצתה החופשית והמשוחררת של הכלבה מהווה ניגוד מובהק לרוחו הנכאה של האב, שאינו יכול להתגבר על אימי המלחמה ולחזור ולפסל. אינו יכול לחזור ולהפיח חיים באבנים הדוממות, אינו מסוגל ליצור ולשחרר את רוחו למעוף היצירה, כפי שעשה לפני הקרבות. קרבתה המכילה של רוני לנוף שסביבה מקבלת ביטוי חם כשהיא מתארת את אבני המדבר, אותם היה אוסף האב לפני המלחמה וכשהיא מספרת כיצד אסיף, גיבורת הסיפור הייתה צופה בעבר באביה ורואה דרך עיניו את החיים הנסתרים החבויים בתוך האבנים הדוממות. דומה שכל מרכיבי המדבר נמצאים בסיפור: סופות האבק הדוקרניות, השמש הקופחת, הלילות הקרים, מראות הטבע הנהדרים, האבנים האוצרות בתוכם חיים סודיים, מטעי התמרים והמים המפכים בנווה המדבר ומהווים ניגוד מרתק בין ירק ות הנווה למדבר שסביבו.

כמו בספריה האחרים, משלבת רוני בעדינות רבה בעלילה מידע חשוב על הסביבה בה מתרחש הסיפור, בין אם זה מידע על מחלת הסרטן ובין אם זו אינפורמציה על גידול התמר בבקעה, על כלבי הרוח או על דנאית סדום ובדרך זו היא מעבה את העלילה ומחזקת את בסיסה. קו זה של שזירת מידע בעקיפין בסיפור, אנחנו מוצאים גם בספרה **ילדת האפרסמון**, המתרחש בעין גדי בתקופת בית שני, תקופת שלטונה של המלכה החשמונאית שלומציון. עד היום חלוקים החוקרים בדעתם מה היה אותו צמח בושם נדיר – האפרסמון – המוזכר בכתובים, אותו גידלו בעין גדי ובסביבתה בימי בית שני, צמח בושם נדיר, שעל פי המקורות הביא לפריחה הכלכלית של המקום. רוני לוקחת אותנו בספר זה לתקופה היסטורית רחוקה, כשהיא מחייה בעטה את החיים היהודיים בעין גדי, את העלייה לרגל לירושלים, את המאבק בין הדעות השונות בחברה, את חיי היום יום על המאכלים והאביזרים של אז. היא משחזרת את השמות היהודים והזרים שרווחו באותה תקופה ומחברת את הקורא של היום אל העבר דרך הדברים הבסיסיים בחיי הנערים והנערות שלא השתנו: הכמיהה לאהבה, הקנאה באחות הבוגרת, דאגת אם ואב לבן שנעלם, ונופי עין גדי שלמרות מאות השנים שעברו נותרו יפים ומסתוריים כפי שהיו.

רגישותה הרבה של רוני לבני האדם, לאנושי ולמוסר תופסת מקום חשוב בכתביה. הדמויות עליהן היא מספרת, בין אם אלה הדמויות העיקריות או דמויות המשנה, ניחנות באותו קו מוסרי ורגישות אנושית שאפיינה אותה. יצירי דמיונה מתלבטים בשאלות מוסריות, ולרוב מודעים וקשובים ברגישות לזולת ולמכאוביו. אסיף בספר **כמו רוח מדבר** אינה מסוגלת לקבל את הדרך, הבלתי מוסרית לדעתה, בה נלקחה כלבת הרוח מהמשפחה הבדווית בסיני, ואף-על-פי שהיא מודעת

לעובדה שהשייה בקרבת כלבת הרוח והיציאה לריצות הארוכות והחופשיות לאורך ים המלח עוזרות לאביה להשתקם ולחזור אט-אט לעצמו, היא אינה מוותרת ותוך חיבוטי נפש והתלבטות מה נכון לעשות היא גורמת להחזרת כלבת הרוח לבעלים שלה. כך גם בתיה, בספר **ציפור העץ**, הנמשכת לנער המוזר שהיא פוגשת בצל עץ האלון, ולמרות יחסו החשדני אליה והבוטות בה הוא מנסה להרחיק אותה מביתו ומהסוד שהוא שומר, היא איננה מסוגלת שלא להושיט לו ולאמו יד עוזרת ואף נאבקת בבנים מהפנימייה, בה היא מתגוררת, המנסים לגנוב מחצרם של תום ואמו טלה ותרגולות. בתיה מגינה על רכושם, למרות הגינוי, הלגלוג, העלבונות והמכות שהיא סופגת מבני גילה החיים כמוה בפנימייה שבסביבת הירדן, וגם מתום הדוחה בגסות את ניסיונות ההתקרבות שלה.

דמויותיה של רוני אינן מצטיינות בכושר מנהיגות, בספורטיביות, בכושר לימודי מיוחד ואינן נמצאות אף פעם במרכז העשייה החברתית. כוחן בעולמן הפנימי, ברגישות הרבה לזולת ובהיצמדות העיקשת לאמת שלהן. גם כשהן נתקלות בקשיים, בדחייה או באפשרות לעקוף או לוותר על קוד המוסר הפנימי שלהן – הן ייצמדו אליו ויפעלו בהתאם לו, ועל כן הן מצטיירות כדמויות עיקשות ומוסריות שיכולות לשמש מנחות דרך לקוראים המתלבטים באותן שאלות של עזרה לזולת, שמירת סוד, או חברות אמת.

רוני נותנת מקום רב בספריה לדמויות שוליים, לעתים כואבות ולעתים שומרות סוד כבד ומכביד. כזה הוא משה, אביו של תום, בספר **ציפור העץ** המתחבא מאימי השואה במחסן הסגור שבצד החווה. כזה הוא גם יער, הליצן הרפואי, בספר **נערת הפרפרים והליצן**, המשמח ומשעשע את הילדים החולים בבית החולים, כשחיוכו הרחב ואפו הכדורי הצבוע אדום מסתירים את געגועיו לאם שנעלמה ואת כאב הנטישה אתו הוא מתמודד, וכזאת היא אמיליה בת השש-עשרה, מהספר **חליל בודד בחושך**, המסתתרת מאחורי וילון, חרדה מאנשים ומתביישת בבכי המוזר והמפחיד הבוקע מפיה ללא שליטה. לכל אחת ואחת מדמויות אלה (ולדמויות נוספות בספריה אותן לא הזכרתי) יש סיפור נסתר האוצר בתוכו את סוד התנהגותם, וכל אחת מהן כמהה לידידות, לאהבה ולחברות.

גם על רוחב דעתה של רוני, על אהבתה למוסיקה, ליצירות אמנות ולקולנוע אנו יכולים ללמוד מתוך ספריה. ברבים מהם היא מזכירה או מתארת יצירות אמנות של פסלים או ציירים, כחלק טבעי מזרימת הסיפור ומעיסוקן ועניינן של הדמויות, ובאותו אופן היא משלבת ומאזכרת בספרים גם סרטי קולנוע, שריגשו אותה והשפיעו עליה.

בספרה האחרון של רוני **חליל בודד בחושך** (הוצאת הקיבוץ מאוחד/ספרית פועלים) באים לביטוי כל המרכיבים ביצירתה, כשעלילת הסיפור נובעת גם היא ממקורות חייה של רוני בת הגליל. טליה, נערה כבת שמונה-עשרה שחייתה כל חייה בקיבוץ קטן בגליל, מגיעה לבאר שבע בשנת החמישים של המאה הקדמת, לעבוד עם נוער וללמד עברית עולים חדשים. בשנים ההן רוב תושבי העיר הם עולים שהגיעו לארץ אחרי מלחמת העולם השנייה, ורובם עדיין מחפשים קרובי משפחה שעקבותיהם נעלמו במלחמה. העולים מתקשים להסתגל לארץ ולשפה העברית ולנגב עם השמש

הקופחת, סופות האבק העוני והמחסור. לתוך מציאות זו מגיעה טליה מלאת רצון טוב לעזור ולעשות, אך חסרת יכולת להכיל את כל פרטי המציאות שסביבה, את התרבויות השונות בהן היא נתקלת ואת עברם הקשה של האנשים להם היא רוצה לעזור. בעדינות רבה מספרת רוני על חוטי הקשר הדקיקים הנטוויים בין טליה לאמיליה, הנערה המפוחדת, שעלתה מיוון אחרי המלחמה. אמיליה מתגעגעת להוריה שנעלמו, תלויה באחותה החזקה ממנה, ומבועתת מהתקפות בכי בלתי נשלטות התוקפות אותה. במצוקתה הגדולה היא בוחרת להסתתר מאחורי וילון בביתה הצנוע, מסרבת להיפגש עם אנשים ומסתירה בתוכה את חלומה להיות מורה. רוני אינה מייפה את הקשיים של בתיה המוצאת עצמה בסביבה זרה, שפעמים רבות אינה מעוניינת אפילו ביד המושטת לעזרה, והיא מעבירה את הרגשתה במשפטים קצרים וקטועים:

מישהו בא, נערה רזה ותמירה מתקרבת.

טוב שלא הלכתי.

ברוכה הבאה, אני המדריכה ושמי טליה.

שתיקה.

ידי נותרה מושטת.

לידיעתך, אף חניך לא יבוא.

מה קרה?

כלום, רק תסתלקי.

למה?

כי אז יחזירו לנו את אוהד.

אתם אפילו לא מכירים אותי.

לא צריך.

(עמ' 20).

בצד ההצלחות הקטנות, להן זוכה טליה בספר, מתארת רוני את השגיאות שהיא עושה כשהיא מנסה להתיידד עם אמיליה, את ייסורי הנפש שלה כשהיא שוגה ופוגעת במי שרצתה כל כך לעזור לו ואת העקשנות שלא לוותר ולהמשיך ולנסות. דרך עיניה של טליה מספרת רוני על בדידותם הקשה של העולים החדשים החיים בנגב החם, היבש והמדברי, בסביבת טבע שאינה מוכרת להם ואינה מקלה עליהם, וגם על בדידותה שלה – נערה מלאת רצון לעזור שעזבה את ביתה ומנסה בכוחותיה הדלים להיטיב ולהושיט יד תומכת ועוזרת. לתוך הסביבה הקשה הזאת היא רוקמת מראות יופי מדבריים קטנים בהם מופיעים: סלעית ושועלי מדבר, סופות אבק וסנוניות הבונות קן, בז אפור לבן ונחשים ואף מתארת את דמויות האנשים החיים במעברה ומתחלקים במעט שיש להם בנדיבות

ובאנושיות, כפי שכתבה רוני עצמה על ספרה: "... למרות כל אלה זהו סיפור אופטימי, כי נרקמים בו קשרים ורגשות הדדיים, ונעשות טעויות שרוצים לתקן, ורואים גם יופי וטוב."

העוקב אחרי ספריה של רוני גבעתי יכול לחוש מתוכם את מהלך חייה כולו – ילדת קיבוץ שנולדה בגליל, הצטרפה כילדה להוריה שנסעו בשליחות ללונדון, שם היא נפגשת לראשונה במציאות חיים שונה כל כך, חוויות עליהן כתבה כשבגרה בספרה **ברבורים מאגם אחר**. נערה שיצאה בבגרותה ללמד עברית ולהדריך נוער בעיר הפיתוח באר שבע ואישה שעם נישואיה עברה לעין גדי והחליפה את הירוק של הגליל בצבעי המדבר. אבל בכל הגלגולים שעברה, עליהם היא כותבת, לא הפסיקה רוני לדייק בכתיבתה, לתאר את עומק הרגשות, ולא הפסידה מרגישותה האנושית ומיחסה המבין והחומל לסובל, כמו גם מאהבתה ליפי הטבע הסובב אותנו וליפי מעשי האדם. מרכיבים אלה ממלאים את ספריה ומעשירים את הקוראים.

הלוואי שקוראים רבים ייהנו מספריה וקולה הייחודי והצלול יישאר אתנו עוד ימים רבים.